22/04/2023

Ο Προκόπης Παυλόπουλος για το Σύνταγμα του Άστρους, του 1823 και τις επιρροές του σε άλλα Συντάγματα

/ Επικαιρότητα

Προκόπιος Παυλόπουλος: Το Σύνταγμα του Άστρους, του 1823, ως θεσμική «*γέφυρα*» μεταξύ του Συντάγματος της Επιδαύρου, του 1822, και του «*Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος*» (Συντάγματος της Τροιζήνας), του 1827

Άστρος, 22 Απριλίου 2023

Ο τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Ακαδημαϊκός και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ κ. Προκόπιος Παυλόπουλος συμμετείχε στο 1^{ο} Επιστημονικό Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού του Δήμου Βόρειας Κυνουρίας με θέμα: «Η Β΄ Εθνοσυνέλευση: Τα γεγονότα, οι πρωταγωνιστές, οι αποφάσεις, ο

αντίκτυπός της». Στην ομιλία του, με τίτλο «Ο «Νόμος της Επιδαύρου» (Σύνταγμα του Άστρους), του 1823, ως θεσμική «γέφυρα» μεταξύ του Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος» (Σύνταγμα της Επιδαύρου), του 1822, και του «Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος» (Σύνταγμα της Τροιζήνας), του 1827, ο κ. Παυλόπουλος επισήμανε, μεταξύ άλλων, και τα εξής:

«Πρόλογος

Το Σύνταγμα του Άστρους, δηλαδή το αναθεωρημένο «*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*» της Επιδαύρου που είχε θεσπίσει η Α΄ Εθνική Συνέλευση την 1η Ιανουαρίου 1822, θεσπίσθηκε από την Β΄ Εθνική Συνέλευση, την 13η Απριλίου 1823, για να μείνει στην Συνταγματική μας Ιστορία ως ο «*Νόμος της Επιδαύρου*». Αν ανατρέξουμε στο χρονικό της συγκυρίας, μέσα στην οποία η Β΄ Εθνική Συνέλευση οδηγήθηκε στην ψήφιση του Συντάγματος αυτού, μάλλον πρέπει να δεχθούμε ότι οι μελέτες που του έχουν αφιερωθεί δεν είναι -τόσο σε αριθμό όσο και, κυρίως, σε ουσία- εκείνες που του αναλογούν σύμφωνα με την σημασία του στο πλαίσιο της οργάνωσης των συνταγματικών αντηρίδων του, υπό «*εκκόλαψη*» ακόμη,Νεώτερου Ελληνικού Κράτους. Με άλλες λέξεις το Σύνταγμα του Άστρους του 1823 -εφεξής ο «*Νόμος της Επιδαύρου*»- αξίζει να ερευνηθεί, ιστορικώς και θεσμικώς, ακόμη περισσότερο, αν αναλογισθούμε την όλη συμβολή του στην σταδιακή εμπέδωση των συνταγματικών μας θεσμών εκείνη την κρίσιμη και ταραγμένη περίοδο της Εθνεγερσίας του 1821, που προηγήθηκε της ίδρυσης του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, το οποίο υπογράφηκε από την Αγγλία, την Γαλλία και την Ρωσία την 3η Φεβρουαρίου 1830. Συμβολή, η οποία μπορεί, προκαταβολικώς, να συνοψισθεί ιδίως στα εξής, όπως θ' αναπτυχθούν εκτενέστερα στην συνέχεια:

Α. Το «*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*» του 1822 δεν περιείχε διατάξεις περί αναθεώρησής του. Ο ίδιος όμως ο τίτλος του προοιωνιζόταν, έστω και εμμέσως, την αναθεώρησή του αφού διακήρυσσε ρητώς την «*προσωρινότητά*» του. Υπό τα δεδομένα αυτά το νέο «*Βουλευτικό*», το οποίο προέκυψε από τις εκλογές που προκηρύχθηκαν από το «*Εκτελεστικό*» την 9η Νοεμβρίου 1822, αφού άρχισε τις εργασίες του και διέγνωσε συγκεκριμένες δυσλειτουργίες του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*», συμπλήρωσε την σύνθεσή του και λειτούργησε στην συνέχεια ως Β΄ Εθνική Συνέλευση. Έτσι προχώρησε, στηριζόμενο στην κατά τ' ανωτέρω «*προσωρινότητα*» του Συντάγματος της Επιδαύρου του 1822, στην αναθεώρησή του. Και ενώ, κατά τις αρχικές προθέσεις της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης, η αναθεώρηση αυτή επρόκειτο να είναι περιορισμένη για λόγους σεβασμού και προσήλωσης στο κείμενο του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*

», η αναθεωρητική διαδικασία που κατέληξε στην θέσπιση του «*Νόμου της Επιδαύρου*» προσέλαβε ευρύτερες διαστάσεις, τροποποιώντας σε μεγάλο βαθμό ουσιώδεις κανονιστικές του ρυθμίσεις. Ρυθμίσεις σχετικά τόσο με την θεσμική υπόσταση και τις σχέσεις μεταξύ των τριών Εξουσιών -της Νομοθετικής, της Εκτελεστικής και της Δικαστικής- όσο και με τις εγγυήσεις ακώλυτης άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, βεβαίως όπως είχαν αρχίσει να «*ωριμάζουν*» κανονιστικώς την εποχή εκείνη.

Β. Ήταν δε αυτή η, οπωσδήποτε στοιχειώδης αλλά διόλου αμελητέα -αν ληφθούν υπόψη οι ιστορικές συνθήκες του αρχικού ακόμη σταδίου της Εθνεγερσίας του 1821- πρώτη εμπέδωση των συνταγματικών μας θεσμών, η οποία δικαιολογεί το να γίνει δεκτό ότι ο «*Νόμος της Επιδαύρου*» συνιστά μια μορφή κανονιστικής «*γέφυρας*» μεταξύ του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*» και του «*οριστικού*», «*Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος*», του Συντάγματος της Τροιζήνας, το οποίο θεσπίσθηκε από την Γ΄ Εθνική Συνέλευση την 1η Μαΐου 1827. Πολλώ μάλλον όταν ο «*Νόμος της Επιδαύρου*» από την μια πλευρά δια της αναθεώρησης του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*» του 1822 προετοίμασε, σε σημαντικό βαθμόόπως προεκτέθηκε, το όλο ρυθμιστικό πλαίσιο του «*ΠολιτικούΣυντάγματος της Ελλάδος*», του 1827. Και, από την άλλη πλευρά, καθιερώνοντας για πρώτη φορά -λόγω του ότι δεν συνιστούσε πια «*προσωρινόν*» Σύνταγμα- διατάξεις περί αναθεώρησής του και επιβεβαιώνοντας έτσι την κανονιστική του αρτιότητα, αφού ανταποκρινόταν σε βασικές απαιτήσεις της πεμπτουσίας ενός «*αυστηρού*» Συντάγματος, «*άνοιγε τον δρόμο*» στην Γ΄ Εθνική Συνέλευση, προκειμένου εκείνη να οριστικοποιήσει το αναγκαίο και επαρκές συνταγματικό πλαίσιο ως την ίδρυση του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους. Συνταγματικό πλαίσιο, το οποίο κατά τις επιταγές της, «*αναδυόμενης*» τότε στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ, Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας όφειλε να εδραιώνει στην βάση αλλά και στην κορυφή της ιεραρχίας της Έννομης Τάξης το Σύνταγμα, ως Θεμελιώδη Νόμο που εγγυάται, κατ’ εξοχήν, την Διάκριση των Εξουσιών και την ακώλυτη, κατά το δυνατόν, άσκηση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Ι. Το ιστορικό της σύγκλησης της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης ως Αναθεωρητικής Συνέλευσης

Με την προκήρυξη του «*Εκτελεστικού*», κατά τις προβλέψεις του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*», της 9ης Νοεμβρίου 1822, διεξήχθησαν εκλογές για νέο «*Βουλευτικό*». Η διεξαγωγή τους, λόγω της ταραχώδους κατάστασης της

εποχής, υπήρξε μακρά και περιπετειώδης, ολοκληρώθηκε δε τον Μάρτιο του 1823.

Α. Από την διχογνωμία στον συμβιβασμό

Διευκρινίζεται, ότι ο εκπεφρασμένος στόχος των εκλογών αυτών ήταν η εκλογή Παραστατών των Επαρχιών προς συγκρότηση του «*Βουλευτικού*» της δεύτερης περιόδου, το οποίο όφειλε να εκλέξει, με την σειρά του, το νέο «*Εκτελεστικό*».

1. Τον στόχο αυτό εκπροσωπούσε η κυβερνώσα πλευρά, μ' επικεφαλής κυρίως τους Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Η αντιπολίτευση, αντιθέτως, μ' επικεφαλής κυρίως τους Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και Δημήτριο Υψηλάντη επιδίωκε την εκτεταμένη έως ριζική αναθεώρηση του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*». Η διχογνωμία ήταν τέτοια, ώστε η Πελοποννησιακή Γερουσία εξέδωσε προκηρύξεις για ευθεία σύγκληση Εθνικής Συνέλευσης στην Τριπολιτσά. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι μετά το πέρας των εκλογών αυτών, και αφού κάθε μία από τις αντίπαλες, κατά τ' ανωτέρω, παρατάξεις διαμόρφωσε την δική της ομάδα αντιπροσώπων, η μεν κυβερνώσα πλευρά συνήλθε στο Άστρος, ενώ η αντιπολιτευόμενη συνήλθε στο Ναύπλιο.

2.Μπροστά στον, ορατό πλέον, κίνδυνο διάσπασης του νεοεκλεγμένου Σώματος, με όλες τις εντεύθεν συνέπειες, επήλθε συμβιβασμός:

α) Η κυβερνώσα πλευρά, έχοντας διασφαλισμένη την πλειοψηφία των εκλεγμένων δέχθηκε την άμεση μετατροπή του νέου «*Βουλευτικού*» σε Β΄ Εθνική Συνέλευση, υπό τον όρο της μη ριζικής ανατροπής των «*προνομίων*» της, όπως αυτά είχαν ήδη καθιερωθεί κατ' εφαρμογή των διατάξεων του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*». Η δε αντιπολιτευόμενη πλευρά δέχθηκε να μην είναι η Β΄ Εθνική Συνέλευση οιονεί «*Συντακτική*» -μιας και, όπως προεκτέθηκε, ούτως ή άλλως το «*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*» δεν περιείχε διατάξεις περί αναθεώρησής του– αλλ' απλώς «*Αναθεωρητική»,* επιδιώκοντας όμως ευρεία αναθεώρηση με στόχο την μελλοντική της ενίσχυση κατ' εξοχήν ως προς τις αρμοδιότητες του «*Βουλευτικού*» και του μέσω αυτού ελέγχου του «*Εκτελεστικού*».

β) Ειδικότερα, το υφιστάμενο «*Εκτελεστικό*», αφού διαπίστωσε ότι υφίστατο η κατά τις κείμενες διατάξεις απαρτία των δύο τρίτων των Παραστατών, αποφάσισε, την 26^{η} Μαρτίου 1823 -«*προβούλευμα*» 2846- την σύγκληση Β΄ Εθνικής Συνέλευσης. Με την ίδια απόφαση το «*Εκτελεστικό*» οριοθέτησε, εκ των προτέρων, τις αναθεωρητικές αρμοδιότητες της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης διακηρύσσοντας ρητώς, μεταξύ άλλων, και ότι η μέλλουσα αναθεώρηση θα επιχειρείτο: *«… διάνάστερεωθῇμέδευτέρανἐπικύρωσινὁὈργανικός Νόμος τῆςἘ πιδαύρου καθ' ὅλαςτάς θεμελιώδεις αὐτούἀρχάς, διότι δένφαντάζεταίποτε τούς φιλελευθέρους*

Ἕλληναςνάκρημνήσωσιτάςλαοσώουςαὐτάςἀρχάς, διάτῶνὁποίωντήνἀπόλαυσινἄλλα ἔθνηἔχυσανκαίχύνωσι ποταμηδόν αἵματα».

Β. Οι εργασίες της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης

Υπ' αυτές τις συνθήκες συνήλθε, σε πρώτη συνεδρίαση, η Β΄ Εθνική Συνέλευση στο Άστρος, την 29η Μαρτίου 1823 και, όπως ήδη αναφέρθηκε, προσδιόρισε τα όρια της αναθεωρητικής της αρμοδιότητας με γνώμονα την διαφύλαξη του «*σκληρού πυρήνα*» -και εδώ η απόφασή της παραπέμπει, υπό σημερινούς νομικούς όρους και τηρουμένων των σχετικών αναλογιών, στην θεσμική εγγύηση των μη αναθεωρητέων διατάξεων του Συντάγματος, ως «*αυστηρού*»- του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*».

1. Την επομένη, 30 Μαρτίου 1823, η Β΄ Εθνική Συνέλευση αφενός εξέλεξε το Προεδρείο της, με Πρόεδρο τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, Αντιπρόεδρο τον Επίσκοπο Βρεσθένης Θεοδώρητο και Αρχιγραμματέα τον Θεόδωρο Νέγρη, οι οποίοι προέρχονταν, όλοι, από την κυβερνητική πλευρά. Και, αφετέρου, με τις διατάξεις του άρθρου 7 του «*Εσωτερικού Διοργανισμού*»-Πράξη Δ΄, 30 Μαρτίου 1823- καθόρισε πιο συγκεκριμένα τις αρμοδιότητές της μ' επίκεντρο «*τήνἀνάκρισιντῶν καθεστώτων νόμων καίτήνδιαρρύθμισιντῶ ν γενικών ἐθνικών συμφερόντων*». Επιπλέον, αποφασίσθηκε ότι στην Β΄ Εθνική Συνέλευση μπορούσαν, κατά σημαντικήδιεύρυνση, να συμμετέχουν πρώτον «*οἱΠαραστάταιτῶνἐλευθέρωνἐπαρχιών, διωρισμένοι διάτήν Β΄ Περίοδοντῆς Διοικήσεως*», δεύτερον «*ὅσοι Πληρεξούσιοι ἀπότήνἘπικράτειανἐ π'αυτῳτούτῳδιωρίσθησαν*» και, τρίτον, «*ὅσοιτῆςκαθεστώσης Διοικήσεως τῆ ς Α΄ Περιόδου ὡςἁπλά μέλη τῆς Συνελεύσεως θέλωσινάσυνεδριάζωσι,συνδιασκεπτόμενοι καίσυνυπογράφοντες*». Λόγω της διεύρυνσης αυτής η Β΄ Εθνική Συνέλευση έφθασε ν' απαρτίζεται από διακόσια είκοσι πέντε μέλη, περίπου, υπερβαίνουσα κατά πολύ -σχεδόν τετραπλάσια- τον αριθμό των μελών της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης. Όπως συνάγεται από ταπροαναφερόμενα, η Β΄ Εθνική Συνέλευση λειτούργησε όχι μόνον ως Αναθεωρητικό αλλά και ως Νομοθετικό Σώμα, ψηφίζοντας π.χ. Οργανισμό των Επαρχιών, Εκλογικό Νόμο, Ποινικό Κώδικα κλπ. Εφεξής, όμως, θα γίνει λόγος μόνο για το Αναθεωρητικό έργο της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης.
2. Την 30ή Μαρτίου 1823, με το Ε΄ Ψήφισμά της η Β΄ Εθνική Συνέλευση κατάργησε τις «*Τοπικές Διοικήσεις*» που είχαν θεσπισθεί κατά την διάρκεια της Εθνεγερσίας μετά την 25η Μαρτίου. Κατά το διατακτικό του ως άνω Ψηφίσματος: «*α΄. Ὁλαιἱμερικαί διοικήσεις τῶν τμημάτωντῆςἘ πικρατείαςνάκαταλυθῶσινεἰςτόἐξήςκαίἀμέσωςἀπότήνἘθνικήνΔιοίκησινάἐ ξαρτῶνταιοἱ διάφοροι λαοί τῆςἙλλάδος. β΄. Ἠκαθεστῶσαδιοίκησιςνάδιατάξ ῃἄνευἀναβολῆςτάτῆςἐνεργείαςτοῦ παρόντος Ψηφίσματος, τόὁποῖο νδημοσιευόμενονκαταχωρισθήσεταιε*

ἰςτά πρακτικά τῆς Συνελεύσεως.»

α) Καίτοι δεν αναφερόταν ρητώς στις διατάξεις αυτές, σαφώς προέκυπτε από τις ίδιες τις αρμοδιότητες της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης ότι η κατά τ' ανωτέρω κατάργηση δεν συμπεριελάμβανε τις «*Τοπικές Διοικήσεις*» της Σάμου («*Τοπικόν Σύστημα τῆς Σάμου διοργανισθέν παρά τοῦἈρχηγοῦαὐτῆς Λ. Λυκούργου, ἀπότάςἀ ρχάς Μαΐου 1821*»)και της Κρήτης («*ΠροσωρινόνΠολίτευμα τῆς Νήσου Κρήτης*») αλλά ούτε και το υφιστάμενο τότε «*παραδοσιακό*» σύστημα αυτοδιοίκησης των λεγόμενων «*Ναυτικών Νησιών*».

β) Και ναι μεν είναι αλήθεια ότι οι ως άνω «*Τοπικές Διοικήσεις*» είχαν ουσιαστικώς παύσει να λειτουργούν, με την εξαίρεση -και αυτή μάλλον τυπική, λόγω της ιδιαιτερότητας της προσωπικότητας του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου- της «*Γερουσίας της Δυτικής Ελλάδος*». Όμως αποτελεί γεγονός αδιαμφισβήτητο ότι η ρητή απόφαση της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης να καταργήσει και «*επισήμως*» τις «*Τοπικές Διοικήσεις*» σήμαινε, μεταξύ άλλων αλλά κυρίως, την πρόθεσή της ν' ανοίξει τον δρόμο για την δημιουργία ενός ενιαίου Ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους, αποκλείοντας έτσι κάθε σκέψη για «*ομοσπονδιακό κράτος*» και, πολύ περισσότερο, για «*συνομοσπονδιακό κράτος*», όσο και αν η διάκριση αυτή την εποχή εκείνη δεν ήταν απολύτως ευκρινής. Ήδη η εμπειρία των καταστροφικών διχαστικών τάσεων την κρίσιμη περίοδο της εξέλιξης της Εθνεγερσίας εμφανιζόταν άκρως απειλητική, ώστε να επιτρέψει στους υπεύθυνους για την συνταγματική αναθεώρηση, εντός των κόλπων της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης, να υποκύψουν στην επικίνδυνη «*πολυτέλεια*» άλλων λύσεων, πέραν της εμπέδωσης τηςθεσμικής κατοχύρωσης ενός Ελληνικού Κράτους με όσο το δυνατόν ενιαία δομή.

3. Με το Ζ΄Ψήφισμα της 1ης Απριλίου 1823, η Β΄ Εθνική Συνέλευση εξέλεξε επταμελή Επιτροπή προκειμένου «*ν' ἀνακρίνῃτόνὈργανικόνΝόμοντῆςἘ πιδαύρουκαί τούς ἄλλουςκαθεστῶτας νόμους καί, τάςἀναγκαίας προσθαφαιρέσεις κάμνουσα κατά τήνχρείαν, ν' ἀναφέρῃπρόςτήνἘθνικήν ταύτην Συνέλευσιν*» μέσα σε προθεσμία επτά ημερών. Κατά το Ψήφισμα αυτό –άρθρο 1– στην ως άνω Επιτροπή συμμετείχαν ο Επίσκοπος Ανδρούσης Ιωσήφ, ο Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας, ο Κωνσταντίνος Μεταξάς, ο Αναγνώστης Μοναρχίδης, ο Γεώργιος Καλαράς, ο Εμμανουήλ Αντωνιάδης και ο Θεόδωρος Νέγρης. Λίγο αργότερα, την 4η Απριλίου 1823, ο Επίσκοπος Ανδρούσης Ιωσήφ υπέβαλε την παραίτησή του λόγω «*σωματικής αδυναμίας*», την οποία όμως η Β΄ Εθνική Συνέλευση δεν έκανε δεκτή. Ενώ την 6η Απριλίου του ίδιου έτους κατέστησε την Επιτροπή εννεαμελή, προσθέτοντας στα μέλη της τους Κωνσταντίνο Ζώτο και Γεώργιο Ψύλλα. Ας σημειωθεί ότι το έργο

της Επιτροπής συνέδραμαν και μη μέλη της, όπως ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ο Κωνσταντίνος Ζωγράφος, ο Θεόφιλος Καΐρης, ο Γεώργιος Γλαράκης και ο Στέφανος Κανέλλος.Επιπλέον, η Επιτροπή έλαβε υπόψη της και τις γνώμες του Δημητρίου Υψηλάντη καθώς και διακεκριμένων Αγωνιστών, όπως του Νικήτα Σταματελόπουλου (Νικηταρά) και του Οδυσσέα Ανδρούτσου.

4. Μετά από επανειλημμένες παρατάσεις, η Επιτροπή του Ζ΄ Ψηφίσματος της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης υπέβαλε στο Σώμα το πόρισμά της για την αναθεώρηση του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*» την 12η Απριλίου 1823. Αυθημερόν, η Β΄ Εθνική Συνέλευση άρχισε την συζήτηση του πορίσματος αυτού και την επομένη, 13η Απριλίου 1823, το ενέκρινε με κάποιες τροποποιήσεις, επικροτώντας το. Με το ΚΘ΄ Ψήφισμα της 13ης Απριλίου 1823 τέθηκε σε ισχύ το αναθεωρημένο κείμενο του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*», ως «*Νόμος της Επιδαύρου*». Εν τέλει, την 18η Απριλίου 1823 η Β΄ Εθνική Συνέλευση ολοκλήρωσε τις εργασίες της και αποφάσισε την μεταφορά της Έδρας της Διοίκησης στην Τριπολιτσά.

α) Από τα πρακτικά της τελευταίας αυτής συνεδρίασης προκύπτει, σαφώς και ευθέως, ότι η Β΄ Εθνική Συνέλευση αποφάσισε την μελλοντική αναθεώρηση του εγκεκριμένου και ψηφισμένου πλέον «*Νόμου της Επιδαύρου*»: «*ἘνεκρίθηνάπροδιορισθῇἘθνικήΣυνέλευσιςεἰςἀνάκρισιντοῦ Πολιτεύματος, μετά διετίανὁλόκληρονἀπό σήμερον· ἡδέΔιοίκησις, τρεῖς μήνας προτοῦ, νάπροσκαλέςῃα ὑτήνἀπότάςἐπαρχίας· περιστάσεως ὅμως δοθείσης, δύναται νάγένῃ πρωτύτερα*».

β) Η μεγάλη θεσμική σημασία της απόφασης αυτής της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης έγκειται στο ότι για πρώτη φορά στην Συνταγματική μας Ιστορία θεσπίσθηκαν τότε έστω και πρωτόλειες διατάξεις περί αναθεώρησης του Συντάγματος. Δοθέντος ότι, όπως προεκτέθηκε, το «*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*» δεν ακολούθησε μια τέτοια τακτική, περιοριζόμενο στην διακήρυξη της «*προσωρινότητάς*» του. Κάτω από αυτές τις συνθήκες μπορεί να θεωρηθεί, πάντα τηρουμένων των αναλογιών με βάση τα δεδομένα κάθε εποχής, ότι η ως άνω πρόβλεψη της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης ήταν ο «*προάγγελος*» όλων των εν συνεχεία διατάξεων περί αναθεώρησης που συμπεριλήφθηκαν στα μεταγενέστερα Συντάγματα της Ελλάδας, άρα και «*προάγγελος*» του άρθρου 110 του ισχύοντος Συντάγματός μας. Πέραν δε τούτων, αυτή η πρόβλεψη για την αναθεώρηση του «*Νόμου της Επιδαύρου*» από την μια πλευρά του προσέδωσε το κανονιστικό «*κύρος*» ενός στοιχειωδώς ολοκληρωμένου συνταγματικού κειμένου μ' εξίσου στοιχειώδεις εγγυήσεις «*αυστηρού Συντάγματος*». Και, από την άλλη πλευρά, δικαιολογεί την θέση που διατυπώθηκε εισαγωγικώς ότι ο «*Νόμος της Επιδαύρου*» συνιστά, από θεσμική και πολιτική άποψη, την «*γέφυρα*» μεταξύ του αρχικού «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*

», του Συντάγματος της Επιδαύρου του 1822, και του «*οριστικού*» «*Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος*», του Συντάγματος της Τροιζήνας του 1827.

II. Η θεσμική φυσιογνωμία του «*Νόμου της Επιδαύρου*»

Στην τελική του μορφή τον «*Νόμο της Επιδαύρου*», το Σύνταγμα του Άστρους του 1823, συνέθεταν ενενήντα εννέα άρθρα -το προηγούμενο «*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*», το Σύνταγμα της Επιδαύρου του 1822 συνέθεταν εκατόν δέκα άρθρα- κατανεμημένα σε επτά τμήματα και δέκα κεφάλαια. Καίτοι *primafaciae*δεν φαίνονται, σε όλη τους την έκταση, οι μεταξύ των δύο πρώτων Συνταγμάτων μετά την Εθνεγερσία διαφορές ως προς τους τίτλους και το περιεχόμενο των άρθρων, η προσεκτική ανάγνωσή τους αποδεικνύει, όπως ήδη διευκρινίσθηκε, ότι η μέσω του «*Νόμου της Επιδαύρου*» αναθεώρηση του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*» υπήρξε ουσιώδης. Αυτονοήτως, στις μεταβολές που επέφερε η αναθεώρηση αυτή μέσω των επιμέρους διατάξεων του «*Νόμου της Επιδαύρου*» πρέπει να προστεθούν, κατά τα προαναφερθέντα, τόσον η κατάργηση των «*Τοπικών Πολιτευμάτων*» όσο και η περί αναθεώρησής του -«*περί ἐπανακρίσεώς*» του- ρύθμιση. Έτσι και παρά τις συνθήκες, υπό τις οποίες διαμορφώθηκε το τελικό του κείμενο, ο «*Νόμος της Επιδαύρου*» κρίνεται, δικαιολογημένως, ως αρτιότερο κανονιστικώς συνταγματικό κείμενο αλλά και περισσότερο φιλελεύθερο, λαμβανομένων υπόψη ιδίως των ρυθμίσεων σχετικά με την Διάκριση των Εξουσιών και την ακώλυτη άσκηση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αξίζει δε να επισημανθεί μ’ έμφαση, ότι όλες αυτές οι ιδιαιτερότητες του «*Νόμου της Επιδαύρου*» καθιερώθηκαν σε μιαν εποχή, κατά την οποία ακόμη και στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό χώρο -αλλά και πέραν αυτού- οι θεσμοί της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, μέσω των επιμέρους Συνταγμάτων, τελούσαν ακόμη υπό διαμόρφωση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και υπ’ αυτό το νομικό πνεύμα εκτίθενται στην συνέχεια οι εξής δύο κατηγορίες «*τομών*», τις οποίες, μεταξύ άλλων βεβαίως, επέφερε ο «*Νόμος της Επιδαύρου*».

Α. Οι «*τομές*» ως προς την λειτουργία του Πολιτεύματος

Πρώτον, οι «*τομές*» που αφορούν την λειτουργία του Πολιτεύματος ως συστήματος Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας με προεξάρχοντα τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα του. Οι «*τομές*» αυτές αφορούν κυρίως τις σχέσεις μεταξύ Νομοθετικής και Εκτελεστικής Εξουσίας -«*Βουλευτικού*» και «*Εκτελεστικού*»- οι οποίες ρυθμίσθηκαν έτσι ώστε να γίνεται όσο το δυνατόν πληρέστερα και αποτελεσματικότερα σεβαστή η θεμελιώδης αρχή της Διάκρισης των Εξουσιών. Και τούτο, διότι το «*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*» είχε καθιερώσει μια πρόδηλη υπεροχή του «*Εκτελεστικού*» εις βάρος του «*Βουλευτικού*» η οποία, όπως ακροθιγώς επισημάνθηκε προηγουμένως, υπήρξε και η σπουδαιότερη αιτία της

θεσμικής και πολιτικής διαπάλης των δύο

1. Οι ουσιωδέστερες μεταβολές του «*Νόμου της Επιδαύρου*» ως προς τις διατάξεις αναφορικά με τις σχέσεις «*Βουλευτικού*» και «*Εκτελεστικού*» κατά το «*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*», μέσω των οποίων ενισχύθηκε σε μεγάλο βαθμό το «*Βουλευτικόν*», έχουν ως εξής:

α) Η πρώτη αφορά την ψήφιση των νόμων. Έτσι, κατά τις αναθεωρημένες διατάξεις, αν το «*Εκτελεστικόν*» αρνηθεί την επικύρωση ενός σχεδίου νόμου, ύστερα από ειδικώς και εγγράφως αιτιολογημένη γνώμη, το «*Βουλευτικόν*» έχει την αρμοδιότητα να επιμείνει στο σχέδιο νόμου που προτείνει, βεβαίως επίσης με ειδική και έγγραφη αιτιολογία.

α1) Σε αυτή την περίπτωση, αν το «*Εκτελεστικόν*» αρνηθεί, για δεύτερη φορά, την επικύρωση του σχεδίου νόμου, το «*Βουλευτικόν*» αναβάλλει για δύο ολόκληρους μήνες την τρίτη πρόταση. Μετά την λήξη αυτού του χρονικού διαστήματος οιονεί «*περίσκεψης*», το «*Βουλευτικόν*» μπορεί να προτείνει, για τρίτη φορά, το σχέδιο νόμου, οπότε το «*Εκτελεστικόν*» υποχρεούται να την επικυρώσει. Δηλαδή, σε αυτή την περίπτωση η αρμοδιότητα του «*Εκτελεστικού*» έγινε «*δεσμία*», αφού το απόλυτο«*veto*» που διέθετε κατά την ψήφιση των νόμων μετατράπηκε σε απλώς αναβλητικό και, άρα, σχετικό.

α2) Πρέπει να επισημανθεί ότι αυτή η αλλαγή «*ισορροπιών*» εις βάρος του «*Εκτελεστικού*» ήταν εκείνη, η οποία στην συνέχεια «*τροφοδότησε*», εν πολλοίς, αντίστοιχες κομματικές συγκρούσειςπου εξελίχθηκαν στις γνωστές, επώδυνες, εμφύλιες ρήξεις. Εν είδει παραδείγματος αυτής της έκτακτης κατάστασης αναφέρεται η μεγάλη διαμάχη μεταξύ «*Βουλευτικού*» -μ’ επικεφαλής τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο και μέλη του από τα Νησιά- και του «*Εκτελεστικού*» -μ’ επικεφαλής τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και μέλη του από την Πελοπόννησο- που οδήγησε σε πραγματική σύγκρουση. Σε σημείο ώστε να δημιουργηθούν δύο, διαφορετικές, «*Διοικήσεις*», με δύο «*Βουλευτικά*» και δύο «*Εκτελεστικά*» και με διαφορετικές έδρες, στο Κρανίδι και στην Τριπολιτσά αντιστοίχως. Η επικράτηση του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου στην σύγκρουση αυτή οφειλόταν, κυρίως, στα στρατεύματα της Ρούμελης και στους πόρους του πρώτου από τα «*δάνεια της Αγγλίας*», τα οποία έτσι κάθε άλλο παρά βοήθησαν στην βελτίωση των τραγικών συνθηκών της ζωής των ελεύθερων Ελλήνων, ούτε καν συνέβαλαν στην βελτίωση των εξίσου τραγικών συνθηκών λειτουργίας του στοιχειωδώς οργανωμένου Ελληνικού Κράτους της εποχής.

β) Και η δεύτερη αφορά την περαιτέρω μείωση των οιονεί «*φυσικών*», κατά το «*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*», αρμοδιοτήτων του «*Εκτελεστικού*» ως προς

τον διορισμό των Επάρχων. Ειδικότερα, την 13η Απριλίου 1823, με ειδικό Ψήφισμα απολύθηκαν όλοι οι υπηρετούντες Έπαρχοι, και ορίσθηκε, και μέσω του «*Νόμου της Επιδαύρου*» πλέον, ότι εφεξής ο διορισμός τους θα διενεργείται με σύμπραξη του «*Βουλευτικού*» και του «*Εκτελεστικού*». Είναι προφανές ότι και αυτή η αλλαγή «*υποδαύλισε*», ακόμη περισσότερο, τις εμφύλιες ρήξεις, για τις οποίες έγινε λόγος προηγουμένως.

2. Σε αυτές τις πρώτες «*τομές*», που αφορούσαν την λειτουργία του Πολιτεύματος και κυρίως την εφαρμογή της αρχής της Διάκρισης των Εξουσιών, μπορεί και πρέπει να προστεθεί και εκείνη η οποία εμμέσως πλην σαφώς εμπεδώνει το Σύνταγμα στην κορυφή της ιεραρχίας της Έννομης Τάξης, απαγορεύοντας την ψήφιση νόμων που αντίκεινται στιςδιατάξεις του. Συγκεκριμένα:

α) Στο τέλος του κειμένου του «*Νόμου της Επιδαύρου*», μεταξύ των διατάξεων οι οποίες προσδιόρισαν και την έναρξη ισχύος του «*καθ' ὅληντήνἐπικράτειαντῆ ς Ελλάδος*», περιλαμβάνεται και η ακόλουθη: «*Β.Ἐπ' ουδεμιᾷπροφάσει καίπεριστάσει δύναται ἡΔιοίκησισνάνομοθετήσῃἐναντίωςείςτό παρόν Πολίτευμα». Με άλλες λέξεις η ως άνω διάταξη απαγόρευε, όπως επισημάνθηκε, την ψήφιση κανόνα δικαίου κάθε μορφής, ακόμη δε και νόμου, το περιεχόμενο του οποίου αντίκειται προς το Σύνταγμα.*

β) Η κατά τ' ανωτέρω διάταξη του «*Νόμου της Επιδαύρου*» ενείχε, δίχως αμφιβολία, «*πρωτοποριακά*» κανονιστικώς χαρακτηριστικά, δοθέντος ότι κατ' ουσία και κατ' αποτέλεσμα κατοχύρωνε σε τέτοιο βαθμό την κανονιστική ισχύ του Συντάγματος, ώστε αυτό ν' αποτελεί το θεμέλιο αλλά και την «*κορωνίδα*» της Έννομης Τάξης.

β1) Οπότε όλα τα κρατικά όργανα, όταν θέσπιζαν κανόνες δικαίου κανονιστικού περιεχομένου, ιδίως δε όταν το «*Βουλευτικό*» θέσπιζε νόμους, όφειλαν να καθορίζουν, υφ' οιεσδήποτε συνθήκες, το περιεχόμενό τους σύμφωνα με τις επιταγές του Συντάγματος. Αυτή η πρόβλεψη του «*Νόμου της Επιδαύρου*» ερχόταν, όπως είναι προφανές, να συμπληρώσει και να ενισχύσει την πρόβλεψη για την αναθεώρησή του-την «*ἐπανάκρισίν*» του- για την οποία έγινε λόγος προηγουμένως. Επιπροσθέτως, και έστω και αν δεν το ανέφερε ρητώς, προδήλως επέτρεπε στην Δικαστική Εξουσία, με την μορφή οιονεί κυρωτικού μηχανισμού κατά την άσκηση της δικαιοδοσίας της, να μην εφαρμόζει διατάξεις, ακόμη και νομοθετικές, οι οποίες παραβίαζαν το Σύνταγμα.

β2) Κατά συνέπεια, σε αυτή την ρύθμιση του «*Νόμου τηςΕπιδαύρου*» μπορούμε ν' αναζητήσουμε την «*πηγή*» της θεσμικής κατοχύρωσης του ελέγχου της

συνταγματικότητας των νόμων, όπως αυτή ισχύει σήμερα. Και να σκεφθεί κανείς ότι το 1823, οι συντάκτες του «*Νόμου της Επιδαύρου*» είχαν αυτή την θεσμική ευαισθησία διακήρυξης της υπεροχής του Συντάγματος εντός της ιεραρχίας της Έννομης Τάξης. Ενώ στις μέρες μας, όταν πλέον οι θεσμικές και πολιτικές «*αντηρίδες*» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας θεωρούνται ολοκληρωμένες και ασφαλείς, παρατηρείται το, δυσοίωνο οπωσδήποτε, φαινόμενο τα κατά περίπτωση αρμόδια κρατικά όργανα -συμπεριλαμβανομένων εκείνων που ανήκουν στην Δικαστική Εξουσία- να προβαίνουν, ορισμένες τουλάχιστον φορές, όχι σε έλεγχο της συνταγματικότητας του νόμου αλλά σ' ένα είδος ελέγχου της νομιμότητας του Συντάγματος, πλήττοντας έτσι καιρίως ή και υπονομεύοντας επικινδύνως την ίδια την κανονιστική του υπόσταση.

Β. Οι «*τομές*» ως προς την ακώλυτη άσκηση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Ο «*Νόμος της Επιδαύρου*» επέφερε σημαντικές και οπωσδήποτε βελτιωτικές αλλαγές ως προς τις εγγυήσεις της ακώλυτης άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, διευρύνοντας τον αριθμό τους και «*εμπλουτίζοντας*» ουσιωδώς τις σχετικές ρυθμίσεις του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*». Ήταν ακριβώς αυτή η «*τομή*» του «*Νόμου της Επιδαύρου*» η οποία, όπως προαναφέρθηκε, προσέθεσε νέα και άκρως θετικά χαρακτηριστικά ως προς την δημοκρατική του διάσταση στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας και, συνακόλουθα, ως προς την προοδευτική φιλελεύθερη δομή και λειτουργία του. Από τις κατά τ' ανωτέρω αλλαγές αναφορικά με το νομικό καθεστώς των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επισημαίνονται, ως πλέον ενδεικτικές, οι εξής:

1. Με τις διατάξεις των άρθρων α΄ και β΄ του Α΄ και Β΄ Κεφαλαίου του Α΄ και Β΄ Τμήματος, ο «*Νόμος της Επιδαύρου*» επανέλαβε κατά πρώτο λόγο τις εγγυήσεις που αφορούν την Θρησκευτική Ελευθερία, όπως αυτές είχαν καθιερωθεί από το «*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*». Πλην όμως ως προς την άσκηση των Πολιτικών Δικαιωμάτων επέφερε καίρια διεύρυνση, προς δύο κατευθύνσεις:

α) Από την μια πλευρά στους φορείς των Πολιτικών Δικαιωμάτων συμπεριέλαβε όχι μόνο τους αυτόχθονες κατοίκους της Ελληνικής Επικράτειας που «*πιστεύουν εἰς Χριστόν*» αλλά και όσους ήλθαν από την αλλοδαπή και μιλούσαν την Ελληνική Γλώσσα, εφόσον «*πιστεύουν εἰςΧριστόν*» και παρουσιάσθηκαν ενώπιον της αρμόδιας αρχής μιας Ελληνικής Επαρχίας και ζήτησαν την «*πολιτογράφησή*» τους. Ας σημειωθεί ότι η προϋπόθεση της «*πίστεως εἰςΧριστόν*» δεν καθιερώθηκε τόσο για θρησκευτικούς, αμιγώς, λόγους όσο για να εγγυηθεί, σε αυτή την κρίσιμη

περίοδο κατά την οποία δεν είχε ακόμη ευοδωθεί η Εθνεγερσία, την ομοιογένεια των Ελλήνων Πολιτών προκειμένου να είναι μεγαλύτερη και αποτελεσματικότερη η συμβολή τους στην οριστική αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού, αφού είχαν νωπή την μνήμη των επί αιώνες φρικτών συνεπειών του.

β) Και, από την άλλη πλευρά -και πάλι σε ό,τι αφορά την άσκηση των Πολιτικών Δικαιωμάτων- επέφερε μια διόλου ευκαταφρόνητη διεύρυνση του Εκλογικού Σώματος, ορίζοντας ότι το δικαίωμα του εκλέγειν έχουν οι «*άνδρες*», γενικώς, και όχι μόνον οι «*γέροντες*», όπως ίσχυε από το καθεστώς του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*». Επιπροσθέτως, μειώθηκε το όριο ηλικίας των εκλογίμων από τα 30 στα 25 έτη.

2. Ρηξικέλευθη και καθοριστική για τον όλο Ανθρωπιστικό χαρακτήρα του «*Νόμου της Επιδαύρου*» ήταν η διάταξη του άρθρου θ΄του Β΄ Κεφαλαίου του Β΄ Τμήματος για την κατάργηση της δουλείας, με την εξής, εμβληματική, διατύπωση: «*ΕἰςτήνἙλληνικήνἐπικράτειαν, οὐτεπωλεῖται, οὐτεἀγοράζεταιἄνθρωπος·ἀργυρώνητοςδέ παντός γένους, καί πάσης θρησκείας, ἅμαπατήσαςτόἙλληνικόνἔδαφος, εἶναιἐλεύθερος, καίἀπότόνδεσπότηναὐτούἀκαταζήτητος».*

α) Είναι προφανές ότι η ως άνω διάταξη όχι μόνον επέφερε την κατάργηση της δουλείας εντός της Ελληνικής Επικράτειας. Αλλά και καθιέρωσε, κατά τρόπο πρωτόγνωρο για την εποχή εκείνη διεθνώς, ένα είδος «*ασύλου*» εντός της Ελληνικής Επικράτειας ως προς αλλοδαπούς που τελούσαν υπό *latosensu*καθεστώς δουλείας και εισέρχονταν στην Ελληνική Επικράτεια. Γι' αυτούς το καθεστώς της δουλείας δεν υφίστατο, καθ' οιονδήποτε τρόπο, από την στιγμή που «*πατούσαν*» σ' Ελληνικό έδαφος.

β) Είναι επίσης προφανές ότι η ως άνω διάταξη σηματοδοτούσε την αμετάκλητη πρόθεση και απόφαση των αγωνιζόμενων ακόμη Ελλήνων να «*κόψουν*» και τις τελευταίες ρίζες του τυραννικού ζυγού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στέλνοντας *urbietorbi*το μήνυμα ότι τουλάχιστον ο Δημοκρατικός και Πολιτισμένος κόσμος των χρόνων εκείνων, πέραν της Ελληνικής Επικράτειας, δεν ήταν νοητό ν' αποδέχεται τις απεχθείς πρακτικές της, οι οποίες ήταν εντελώς αντίθετες με κάθε έννοια σεβασμού της αξίας του Ανθρώπου και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του υπό καθεστώς πραγματικής Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Μιας Δημοκρατίας η οποία, εκ φύσεως, μπορεί να λειτουργήσει κατά την αποστολή της μόνον ως εγγύηση της ακώλυτης άσκησης όλων, ανεξαιρέτως, των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

3. Με τις διατάξεις των άρθρων γ΄, δ΄, ε΄και ζ΄ του Β΄ Κεφαλαίου του Β΄

Τμήματος, ο «*Νόμος της Επιδαύρου*» καθιέρωσε πρόσθετες εγγυήσεις για την εφαρμογή της θεμελιώδους αρχής της Ισότητας, υπό την αναλογική της έννοια που σήμαινε ίση μεταχείριση ουσιωδώς όμοιων καταστάσεων και άνιση μεταχείριση ουσιωδώς ανόμοιων καταστάσεων. Ιδιαίτερη δε έμφαση πρέπει να δοθεί στην διάταξη εκείνη του ως άνω άρθρου ζ΄, η οποία ρύθμισε με πιο ολοκληρωμένο τρόπο την αρχή της ισότητας ενώπιον των δημόσιων βαρών στο ευρύτερο φορολογικό πεδίο, προσθέτοντας στηναντίστοιχη διάταξη του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*» την εγγύηση ότι κάθε νόμος περί εισπράξεων υπέρ του Δημοσίου εκδίδεται και ισχύει για ένα, και μόνο, έτος.

4. Με τις διατάξεις του άρθρουστ΄ του Β΄ Κεφαλαίου του Β΄ Τμήματος, ο «*Νόμος της Επιδαύρου*» θεσμοθέτησε την προστασία της Ιδιοκτησίας, της Τιμής και της Ασφάλειας όχι μόνο για τους Έλληνες. Αλλά και για κάθε Άνθρωπο που βρίσκεται εντός της Ελληνικής Επικράτειας. Όπως είναι προφανές, και οι διατάξεις αυτές έρχονται να προστεθούν στην τόνωση του «*ανόθευτου*» Ανθρωπιστικού και Δημοκρατικού χαρακτήρα του «*Νόμου της Επιδαύρου*», αφού οι προβλέψεις του διασφάλιζαν την προστασία του Ανθρώπου γενικώς, και όχι μόνο του Έλληνα Πολίτη.
5. Με τις διατάξεις του άρθρου η΄ του Β΄ Κεφαλαίου του Β΄ Τμήματος, ο «*Νόμος της Επιδαύρου*» έθεσε τις βάσεις για την Ελευθερία του Τύπου, υπό τον όρο η Ελευθερία αυτή να μην προσβάλλει την Χριστιανική Θρησκεία και τις κοινώς αποδεκτές αρχές της Ηθικής και να μην επιτρέπει την διατύπωση προσωπικών ύβρεων.
6. Με την διάταξη του άρθρου ια΄ του Β΄ Κεφαλαίου του Β΄ Τμήματος του «*Νόμου της Επιδαύρου*» θεσμοθετήθηκε το δικαίωμα του αναφέρεσθαι προς το «*Βουλευτικόν*», εγγράφως και για την διατύπωση γνώμης «*περί παντός πράγματος*». Αν αναχθούμε στα σύγχρονα συνταγματικά και κοινοβουλευτικά δεδομένα, η ως άνω ρύθμιση μπορεί να θεωρηθεί «*προάγγελος*» μιας μορφής «*κοινοβουλευτικού ελέγχου*» για κάθε όργανο του Κράτους, και πρωτίστως για τα όργανα της Εκτελεστικής Εξουσίας,
7. Η διάταξη τουάρθρου ι΄ του Β΄ Κεφαλαίου του Β΄ Τμήματος του «*Νόμου της Επιδαύρου*» έθεσε τις βάσεις για την κατοχύρωση του δικαιώματος του «*φυσικού δικαστή*», καθιερώνοντας την, επίσης πρωτοποριακή για τα δεδομένα της εποχής εκείνης, εγγύηση ότι ουδείς «*δύναται νάβιασθῆ νάδιαφύγητόἀνῆκονκριτήριον*». Στην διάταξη αυτή πρέπει να προστεθεί και εκείνη του πβ΄ του Θ΄ Κεφαλαίου του Ζ΄ Τμήματος του «*Νόμου της Επιδαύρου* », η οποία όριζε ότι ουδείς μπορεί να κρατηθεί στην φυλακή για χρονικό διάστημα που υπερβαίνει το εικοσιτετράωρο, χωρίς να πληροφορηθεί επισήμως την αιτία της φυλάκισής του, και για χρονικό διάστημα που υπερβαίνει τις τρεις ημέρες, χωρίς ν’ αρχίσει η διαδικασία εκδίκασης της

κατά περίπτωση εγκληματικής του πράξης.

8. Τέλος, άξιες μνείας για την θεσμική τους εμβέλεια και αποτελεσματικότητα σε ό,τι αφορά την εν γένει προστασία των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, μέσω των εγγυήσεων υπέρ της Φιλελεύθερης Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας και του Κράτους Δικαίου -επέκεινα δε της Αρχής της Νομιμότητας- είναι και οι ρυθμίσεις του «*Νόμου της Επιδαύρου*»:

α) Περί της ευθύνης των μελών του «*Βουλευτικού*», σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων ξδ΄ και ξε΄ του Ζ΄ Κεφαλαίου του Τμήματος ΣΤ΄, υπό καθεστώς που διασφάλιζε και την διευρυμένη δημοκρατική νομιμοποίησή τους λόγω της εκλογής τους από τον Λαό.

β) Περί της ευθύνης των μελών του «*Εκτελεστικού*», σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων ξστ΄ επ. του Ζ΄ Κεφαλαίου του Τμήματος ΣΤ΄, που μπορούν να θεωρηθούν ότι αποτελούν τον απώτερο θεσμικό «*πρόγονο*» των αντίστοιχων σημερινών συνταγματικών ρυθμίσεων και, επέκεινα, του νόμου «*περί Ευθύνης Υπουργών*».

γ) Περί συγκρότησης όλων των Δικαστηρίων, συμπεριλαμβα-νομένων των Ορκωτών, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων οα΄ επ. του Θ΄ Κεφαλαίου του Τμήματος Ζ΄, υπό όρους ανεξαρτησίας σε σχέση με το «*Βουλευτικόν*» και το «*Εκτελεστικόν*», άρα υπό όρους σεβασμού της Διάκρισης των Εξουσιών.

Επίλογος

Ακόμη και αν γίνει δεκτό -γεγονός υπέρ του οποίου μάλλον συνηγορούν τα στοιχεία της συγκυρίας που εκτέθηκαν προηγουμένως- ότι ο λόγος για τον οποίο τα πολιτικά, υπό την ευρεία του όρου έννοια, πρόσωπα που προκάλεσαν την, οπωσδήποτε εσπευσμένη, αναθεώρηση του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*» κινήθηκαν για την εξυπηρέτηση και δικών τους, όχι βεβαίως πάντοτε πλήρως ιδιοτελών, σκοπιμοτήτων, οφείλουμε σήμερα, 200 χρόνια μετά, να συμπεράνουμε και το εξής: Η αναθεωρητική πρωτοβουλία και οι σχετικές εργασίες της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης κατέληξαν επιτυχώς στην διατύπωση ενός Συντάγματος, του «*Νόμου της Επιδαύρου*», το οποίο κατέχει ιδιάζουσα και σημαίνουσα θέση στην Συνταγματική μας Ιστορία λόγω της αδιαμφισβήτητης ενίσχυσης των θεσμών της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας -με κυρίαρχα τα κοινοβουλευτικά της χαρακτηριστικά- κατά την πορεία, και μάλιστα υπό άκρως δυσχερείς πολιτικές και άλλες περιστάσεις, προς την σταδιακή εμπέδωση των στοιχειωδών δημοκρατικών και φιλελεύθερων θεσμών του υπό «*εκκόλαψη*» Νεώτερου Ελληνικού Κράτους, ως Ανεξάρτητου Έθνους-Κράτους. Και δη του πρώτου Έθνους-Κράτους στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό χώρο των χρόνων εκείνων και

παρά τους δισταγμούς ή και τις σφοδρές αντιδράσεις, ακόμη και σε βαθμό «*εχθρότητας*», των τότε Μεγάλων Δυνάμεων.

Α. Οι συντάκτες του κειμένου του «*Νόμου της Επιδαύρου*»έμειναν πιστοί στους οραματισμούς των αγωνιζόμενων Ελλήνων, οι οποίοι αμέσως μετά την έναρξη της Εθνεγερσίας, την 25η Μαρτίου 1821 στην Αγία Λαύρα, και με πρώιμη αφετηρία τα «*Τοπικά Πολιτεύματα*», θέλησαν να εκδηλώσουν, ευθύς εξ αρχής, την πρόθεσή τους για την δημιουργία κρατικών θεσμών μ' έντονα τα δημοκρατικά και φιλελεύθερα χαρακτηριστικά τους. Με τον τρόπο αυτό ήθελαν να καταδείξουν και ότι οι αιώνες του τυραννικού οθωμανικού ζυγού είχαν παρέλθει ανεπιστρεπτί καθώς και ότι εννοούσαν, στο ακέραιο, την αυθεντική ουσία της καθολικώς υιοθετημένης οιονεί«*κατηγορικής προσταγής*» : «*Ελευθερία ή Θάνατος*». Υπ' αυτό το πνεύμα ο «*Νόμος της Επιδαύρου*», βελτιώνοντας σε σημαντικό βαθμό το κανονιστικό πλαίσιο του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*»ως προς την εδραίωση της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας κατ' εξοχήν μέσω της πληρέστερης εγγύησης τόσο της Διάκρισης των Εξουσιών και του Κράτους Δικαίου όσο και της ακώλυτης άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, έδωσε το «*έναυσμα*» προκειμένου να καταστεί εφικτή η επόμενη αναθεώρηση, η οποία έμελλε να καταλήξει σε «*οριστικό*» πλέον Σύνταγμα, όπως χαρακτηρίσθηκε το «*Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*», το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827. Αυτό, άλλωστε, κατέστησαν σαφές οι ρυθμίσεις του «*Νόμου της Επιδαύρου*» περί «*ἐπανακρίσεώς*»του, όσο και αν η αναθεώρησή του αυτή καθυστέρησε προδήλως εξαιτίας των έκτακτων και Εθνικώς επώδυνων συνθηκών μεταξύ 1823 και 1827. Συνθηκών, οι οποίες πάντα μας διδάσκουν -και είναι ανάγκη αδιαλείπτως να μας διδάσκουν- τι μας έχει στοιχίσει η διχόνοια και ο διχασμός πριν και μετά την ίδρυση του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους.

Β.Έχοντας αυτά τα «*εφόδια*» από το «*θεσμικό οπλοστάσιο*» του «*Νόμου της Επιδαύρου*» ως προς τις βάσεις της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας με έντονα φιλελεύθερο προσανατολισμό, το μετέπειτα «*Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*» του 1827 δικαίως θεωρήθηκε -και εξακολουθεί να θεωρείται- ένα από τα πιο ολοκληρωμένα, κανονιστικώς και πολιτικώς, συνταγματικά κείμενα της Συνταγματικής μας Ιστορίας. Αλλά και ένα συνταγματικό κείμενο κυριολεκτικώς πρωτοποριακό και πέραν των περιορισμένων ορίων της τότε Ελληνικής Επικράτειας, το οποίο μπορούσε άνετα να συγκριθεί με άλλα συνταγματικά κείμενα του ευρύτερου Ευρωπαϊκού χώρου της εποχής εκείνης, επιπλέον δε ήταν εφικτό να χρησιμεύσει ως πρότυπο για την συνταγματική οργάνωση των Εθνών-Κρατών, που επρόκειτο να διαμορφωθούν ως Ανεξάρτητα μετά την ευόδωση της Ελληνικής Εθνεγερσίας του 1821. Πρέπει όμως να επισημανθεί μ' έμφαση ότι η θεσμική και πολιτική αρτιότητα του «*Νόμου της Επιδαύρου*» και, πολύ

περισσότερο, του «*Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος*» δεν αρκούσαν για να εγγυηθούν και την αποτελεσματική εφαρμογή τους στην πράξη. Τέτοια ολοκληρωμένα συνταγματικά κείμενα προϋποθέτουν ότι υφίστανται και οι πρόσφορες, κυρίως στοιχειωδώς ομαλές, συνθήκες λειτουργίας των καθιερωμένων έτσι συνταγματικών θεσμών, και ιδίως εκείνων που αφορούν την οργάνωση του Πολιτεύματος και τα μέσα άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Και οι συνθήκες αυτές κάθε άλλο παρά συνέτρεχαν όχι μόνο μετά το 1823, αλλά και αφότου άρχισε να ισχύει, το 1827, το «*Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*». Όταν, λοιπόν, ο Ιωάννης Καποδίστριας, ως Πρώτος Κυβερνήτης, κλήθηκε να εγγυηθεί την πλήρη εφαρμογή του ισχύοντος πλέον Συντάγματος βρέθηκε μπροστά στο μείζον δίλημμα μεταξύ της εκπλήρωσης, στο ακέραιο, αυτής της αποστολής και της διασφάλισης της επιβίωσης του Ελληνικού Λαού καθώς και της μη οπισθοδρόμησης του Αγώνα ως την επίτευξη του «*υπαρξιακού*» Εθνικού σκοπού, ήτοι της ίδρυσης του Ανεξάρτητου Νεώτερου Ελληνικού Κράτους. Με την επιβαλλόμενη από τις περιστάσεις περίσκεψη, ως πραγματικός Ευπατρίδης Πολιτικός, ο Ιωάννης Καποδίστριας -λειτουργώντας με δημοκρατική ευαισθησία, όπως καταδεικνύει η ομόθυμη συγκατάθεση του «*Βουλευτικού*» δια του ΝΗ΄Ψηφίσματος της 18^{ης} Ιανουαρίου 1828- υπηρέτησε με συνέπεια τις Εθνικές προτεραιότητες, έστω και με το «*τίμημα*» της αναστολής συγκεκριμένων διατάξεων του «*Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος*». Όσοι, ευτυχώς λίγοι, και σήμερα δεν μπορούν -ή, ακόμη χειρότερα, δεν θέλουν- να κατανοήσουν αυτή την υπεύθυνη και σωτήρια για την θεμελίωση του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους στάση του Ιωάννη Καποδίστρια, μάλλον βρίσκονται πολύ μακριά από την αντίστοιχη κατανόηση της ίδιας της Νεώτερης Ιστορίας μας ή και της Ιστορίας μας γενικότερα.»